

آشنایی با منابع کلامی امامیه

دفتر اول تا پایان مدرسه بغداد

(قرن پنجم)

www.ketab.ir

دکتر محمد جعفر رضایی

سرشناسه:	رضایی، محمدجعفر، ۱۳۶۱ -
عنوان و نام پدیدآور:	آشنایی با منابع کلامی امامیه، دفتر اول؛ تا پایان مدرسه بغداد (قرن پنجم) / محمدجعفر رضایی.
مشخصات نشر:	مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری:	۴۰۴ ص.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۰۶-۰۵۷۲-۸.
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیا.
یادداشت:	کتابنامه: ص. [۳۷۱] - ۳۷۹؛ همچنین به صورت زیرنویس.
یادداشت:	نمایه.
موضوع:	کلام شیعه امامیه -- کتابشناسی.
موضوع:	متکلمان -- سرگذشتنامه.
شناسه افزوده:	آستان قدس رضوی. بنیاد پژوهشهای اسلامی.
رده‌بندی دیوپی:	۰۱۶/۲۹۲.
رده‌بندی کنگره:	Z ۷۸۳۵.
شماره کتاب‌شناسی ملی:	۸۶۸۶۱۴۲.

www.ketab.ir

آشنایی با منابع کلامی امامیه

دفتر اول: تا پایان مدرسه بغداد (قرن پنجم)

دکتر محمدجعفر رضایی

ارزیاب: دکتر سید حسن طالقانی

ویراستار: سید حمید حیدری ثانی

نمونه خوان: مصطفی جلیلیان مصلحی

حروف نگار: علی برهانی

طراح جلد: نیما نقوی

چاپ اول: ۱۴۰۰ / ۳۰۰ نسخه، رقعی / بها: ۹۰۰,۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی، مشهد: صندوق پستی ۳۶۶-۹۱۷۳۵

تلفن و دورنگار واحد فروش بنیاد پژوهشهای اسلامی: ۰۵۱-۳۲۲۳۰۸۰۳

www.islamic-rf.ir

info@islamic-rf.ir

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

۱۱.....	سخن ناشر.....
۱۳.....	مقدمه.....
۱۷.....	فصل اول: کتب کلامی حدیثی.....
۱۷.....	مقدمه.....
۲۰.....	سلیم بن قیس هلالی: کتاب سلیم.....
۲۰.....	معرفی نویسنده.....
۲۳.....	گزارش محتوای کتاب.....
۲۳.....	۱. ولایت و امامت.....
۲۵.....	۲. ایمان و کفر.....
۲۵.....	۳. گزارش های تاریخی کلامی.....
۲۶.....	چاپ ها و ترجمه های کتاب.....
۲۷.....	محمد بن قاسم استرآبادی: تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام
۲۷.....	اعتبارسنجی کتاب.....
۲۹.....	گزارش محتوایی.....
۲۹.....	ولایت در قرآن.....
۳۰.....	در میانه محدثان و متکلمان.....

- روایات و قصه‌های ضعیف..... ۳۳
- چاپ‌های کتاب..... ۳۴
- احمد بن محمد بن خالد بن عبدالرحمن بن محمد بن علی برقی:
المحاسن..... ۳۵
- معرفی نویسنده..... ۳۵
- گزارش محتوایی..... ۳۷
- چاپ‌های کتاب..... ۴۳
- محمد بن حسن صفار: بصائر الدرجات..... ۴۴
- معرفی نویسنده..... ۴۴
- گزارش محتوایی: معرفت‌شناسی دینی مبتنی بر سنت محدثان..... ۴۷
- چاپ‌های کتاب..... ۵۱
- علی بن ابراهیم قمی: تفسیر القمی..... ۵۲
- معرفی نویسنده..... ۵۲
- اعتبارسنجی کتاب..... ۵۴
- گزارش محتوایی..... ۵۵
- مجموعات و قصه‌های ضعیف..... ۵۶
- چاپ‌های کتاب..... ۵۷
- محمد بن مسعود عیاشی: تفسیر عیاشی..... ۵۸
- معرفی نویسنده..... ۵۸
- گزارش محتوایی: کلام حدیث‌گرا..... ۶۰
- چاپ‌های کتاب..... ۶۳
- علی بن حسین بن بابویه: الامامة والتبصرة من الحيرة..... ۶۳

معرفی نویسنده	۶۳
گزارش محتوایی: نخستین اثر در پاسخ به شبهات غیبت	۶۷
چاپ‌های کتاب	۶۹
محمد بن یعقوب الکلینی: الکافی	۶۹
معرفی نویسنده	۶۹
محتوای کتاب	۷۱
معرفت‌شناسی: کتاب «العقل والجهل» و کتاب «فضل العلم» ..	۷۴
خداشناسی	۷۵
صفات الهی: تنزیه و توحید	۷۶
افعال الهی	۸۶
راهنماشناسی	۹۰
۱. مباحث کلی و مفاهیم	۹۱
۲. امامت در قرآن	۹۲
۳. صفات و فضائل امام	۹۴
۴. امامت خاصه	۹۵
۵. خلقت ائمه علیهم‌السلام	۹۸
۶. امامت تشریعی و نقد جریان‌های مخالف	۹۸
۷. امام اجتماعی و سیاسی	۹۹
۸. ولایت در قرآن و حدیث	۱۰۱
۹. مباحث تاریخی امامت	۱۰۱
۱۰. مباحث اقتصادی امامت	۱۰۲
ایمان و کفر	۱۰۲

- چاپ های کتاب ۱۰۳
- محمد بن جریر بن رستم طبری: المسترشد فی امامة علی بن ابی طالب . ۱۰۶
- معرفی نویسنده ۱۰۶
- المسترشد فی امامة علی بن ابی طالب ۱۰۹
- محمد بن ابراهیم بن جعفر نعمانی: کتاب الغیبة ۱۱۰
- معرفی نویسنده ۱۱۰
- گزارش محتوایی: امامت و غیبت ۱۱۳
- شیخ صدوق: کتاب التوحید، کمال الدین و تمام النعمة، علل الشرائع، الاعتقادات و عیون اخبار الرضا ۱۱۵
- معرفی نویسنده ۱۱۵
۱. التوحید: پاسخ به اتهام جبر و تشبیه در روایات امامیه ۱۱۸
۲. کمال الدین و تمام النعمة: غیبت امام عصر علیه السلام ۱۳۴
۳. علل الشرائع ۱۳۹
۴. عیون اخبار الرضا ۱۴۱
۵. اعتقادات الامامية ۱۴۵
- اثبات الوصية: منسوب به مسعودی ۱۴۸
- ابن عیاش جوهری ۱۵۲
- مقتضب الاثر ۱۵۳
- علی بن محمد خزاز رازی ۱۵۵
- کفایة الاثر ۱۵۷
- ابن شاذان قمی ۱۵۹
- مأة منقبة من مناقب أمير المؤمنين والأئمة من ولده علیه السلام ۱۶۰

۱۶۳	دلائل الامامة منسوب به محمد بن جریر طبری.....
۱۶۹	فصل دوم: کتب کلامی عقلی.....
۱۷۴	کتاب العلل.....
۱۷۶	کتاب القائم.....
۱۷۷	کتاب الايضاح.....
۱۸۱	ابوالقاسم کوفی.....
۱۸۴	الاستغاثة فی بدع الثلاثة.....
۱۸۶	محمد بن محمد بن نعمان مفید.....
۱۸۹	اوائل المقالات: مقالات نگاری کلامی.....
	النکت فی مقدمات الاصول: تنها جامع نگاری کلامی باقی مانده از
۱۹۱	شیخ مفید.....
۱۹۳	کتاب الارشاد: تاریخ نگاری کلامی.....
۱۹۸	تصحیح الاعتقاد: تقابل مدرسه بغداد و قم.....
۲۰۳	کتاب عدم سهو النبی: نقد نظریه سهو النبی والامام.....
۲۰۵	مسألة فی الارادة: تبیین صفت اراده الهی.....
۲۰۶	الافصاح فی الامامة: نقد نظریه امامت اهل سنت.....
	رسالة فی معنی المولی: تلاشی برای اثبات امامت امیرمؤمنان (ع) با
۲۱۱	حدیث غدیر.....
۲۱۳	الفصول المختارة: منتخباتی از مناظرات متکلمان امامیه.....
	المسألة الکافیة فی إبطال توبة الخاطئة: عدم توبه طلحه، زبیر و
۲۱۵	عائشه از رفتارشان در جمل.....
۲۱۶	کتاب الجمل والنصرة لسید العترة.....

٢٢٠.....	كتاب الحكايات فى مخالقات المعتزلة من العدلية
٢٢٤.....	الفصول العشرة
٢٢٦.....	المسائل السروية
٢٢٩.....	المسائل العكبرية
٢٣١.....	المسائل الجارودية
٢٣١.....	كتاب تفضيل امير المؤمنين عليه السلام
٢٣٤.....	ايمان ابى طالب
٢٣٤.....	شرح المنام
٢٣٥.....	اقسام المولى فى اللسان
٢٣٦.....	حول حديث نحن معاشر الانبياء
٢٣٦.....	رسائل فى الغيبة
٢٣٩.....	سيد مرتضى علم الهدى
٢٤٠.....	الملخص فى اصول الدين
٢٤٣.....	ساختر و گزارش محتوا
٢٤٨.....	نسخه شناسى
٢٤٩.....	الذخيرة فى علم الكلام
٢٥٠.....	گزارش محتوايى كتاب
٢٤٦.....	رسائل الشريف المرتضى
٢٤٧.....	جلد اول
٢٤٧.....	اجوبة المسائل التبانيات
٢٤٨.....	اجوبة المسائل الرازية
٢٧١.....	جوابات المسائل الطبرية

٢٧٣	جوابات المسائل الميافارقيات
٢٧٥	المسائل الطرابلسيات الثانية والثالثة
٢٨٤	جلد دوم
٢٨٧	جلد سوم
٢٩١	جلد چهارم
٢٩٨	جمل العلم والعمل
٢٩٩	الشافى فى الامامة
٣٠٠	جلد اول
٣٠١	جلد دوم
٣٠٢	جلد سوم
٣٠٤	جلد چهارم
٣٠٧	تنزيه الانبياء والائمة
٣١٢	الامالى
٣١٦	المقنع فى الغيبة
٣١٨	ابوالفتح كراچكى
٣٢١	الاستنصار فى النص على ائمة الاطهار
٣٢٣	التعجب من اغلاط العامة فى الامامة
٣٢٦	الرسالة العلوية فى فضل امير المؤمنين على سائر البرية
٣٢٩	كنز الفوائد
٣٣٧	ابوالصلاح حلبى
٣٣٩	تقريب المعارف
٣٤١	الكافى فى التكليف

سخن ناشر

عن عبدالسلام بن صالح الهروي قال: سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلِيَّ بْنَ مُوسَى الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا أَحْيَا أَمْرَنَا. فَقُلْتُ لَهُ وَكَيْفَ يُحْيِي أَمْرَكُمْ؟ قَالَ: يَتَعَلَّمُ عُلُومَنَا وَيُعَلِّمُهَا النَّاسَ، فَإِنَّ النَّاسَ لَوْ عَلِمُوا مُحَاسِنَ كَلَامِنَا لَاتَّبَعُونَا^۱.

حمد بی حد خداوند بزرگ و دانا را سزد که غایت آفرینش انسان را معرفت و عبودیت ذات مقدس خود قرار داد و فرمود: «وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ»^۲. دوود بر پیامبران الهی به ویژه حضرت خاتم انبیا محمد مصطفی ﷺ که با تزکیه و تعلیم کتاب و حکمت، زمینه ساز تحقق این هدف متعالی شدند و سلام بر امامان معصوم علیهم السلام، به خصوص عالم آل محمد ﷺ، حضرت امام علی بن موسی الرضا علیه السلام که ستارگان پرفروغ آسمان معرفت و عبودیت اند و راهنمایان بشر در صراط مستقیم معرفت و بندگی، و رحمت خدا بر عالمان و پژوهشگرانی که در طول تاریخ با فراگیری و نشر علوم و معارف اسلامی، به احیای امر امامت و ولایت پرداخته و مردم را با زیبایی های فرهنگ اصیل اهل بیت علیهم السلام آشنا ساخته اند.

۱. عیون اخبار الرضا علیه السلام، ج ۱، ص ۳۰۷؛ از امام رضا علیه السلام شنیدم که می فرمود: «خدا رحمت کند کسی که امر ما را زنده کند». عرض کردم: «امر شما را چگونه زنده کند؟» فرمود: «علوم ما را فراگیرد و به مردم بیاموزد، که اگر مردم زیبایی های کلام ما را بدانند، از ما پیروی خواهند کرد».

۲. ذاریات: ۵۶ «و جن و انس را نیافریدم، مگر برای آنکه مرا پرستند».

بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی براساس نگاه ژرف تولیت فقید این آستان ملک پاسبان در سال ۱۳۶۳ به دستور معظم له تأسیس شد و با الهام از منویات رهبر کبیر انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی رحمه الله و دیدگاه‌های حکیمانه خلف صالح ایشان، رهبر معظم انقلاب، حضرت آیه الله العظمی خامنه‌ای مدظله العالی و رهنمودهای تولیت معزز، با تشکیل گروه‌های پژوهشی و استفاده از نخبگان حوزه و دانشگاه، در راستای تأمین نیازهای فرهنگی جامعه و نظام اسلامی و نسل جوان و زائران بارگاه منور رضوی، به پژوهش و نشر علوم و معارف اسلامی نبوی و سیره اهل بیت عصمت علیهم السلام پرداخته و به فضل الهی، به توفیقات ارزنده‌ای دست یافته است.

آشنایی با منابع یک علم به منزله گام نخست و پنجره ورود به آن علم است. با توجه به تطورات و تحولاتی که علم کلام در طول قرون متمادی پشت سر گذاشته و اخذ و اقتباس‌هایی که در این دوره‌ها داشته است، گاه ادبیات، مفاهیم و حتی واژگان این علم دچار تحولاتی شده است. این تغییرات سبب شده است که فهم منابع کلامی امامیه در سده‌های نخستین برای پژوهشگران و دانشجویان این علم با دشواری‌هایی همراه باشد. با توجه به همین ضرورت در این اثر به معرفی منابع کلامی امامیه در پنج قرن نخست پرداخته و سعی شده است تا حد امکان خوانندگان با ویژگی‌ها، ساختار و ادبیات هراثر آشنا شوند. با عنایت به اینکه دوروش حدیثی و کلامی در بین عالمان امامیه وجود داشته است، آثار کلامی نیز در دو بخش کلامی - حدیثی و کلامی - عقلی ارائه و معرفی شده است.

بنیاد پژوهش‌های اسلامی
آستان قدس رضوی